

Однос Сретена Аџића према појавама бољшевизма¹

Понашање ученика после првог светског рата било је много другачије него пре рата. Због преживљених ратних страхота, јављају се многа девијантна понашања код ученика. Чести су вербални и физички сукоби, међусобне свађе, инат. Све то, уз тешко материјално стање у држави, нарочито је погодновало политичком раду комунистичко-бољшевичке организације.

Први случај о политичком раду ученика социјалиста било је саслушање ученика III разреда Милутина Марковића. Претрес његових ствари и саслушање, по захтеву полицијских власти, извршили су Сретен Аџић и професори Емило Цветић и Никола Поповић. Код ученика је пронађен панфлет *Бољшевичка прокламација*, и брошура *Шта хоће Социјал демократи*. На саслушању Милутин Марковић је изјавио да је панфлет и брошуру добио од свог друга Дамјана Арнаутовића, и да је то узео из чисте радозналости. Дамјан Арнаутовић је истим професорима изјавио, да је то добио од Миодрага Матића, ученика IV разреда, који је пак то добио од неког опанчарског радника у једној кафани.²

Други случај испољавања социјалистичких идеја било је деловање хонорарног наставника француског језика Милутина Антића. Он је био хонорарни наставник француског језика у Јагодинској гимназији, а у Учитељској школи постављен је 5. новембра 1919. године. Од самог почетка је злоупотребљавао положај наставника, и углавном је на часовима говорио о будућности социјализма и о пропасти тадашњег друштва. Са групом социјалиста-комуниста у школи је учествовао на разним

¹ АЈ, 66, 335. У извештају Министарству просвете од 10. октобра 1920. године Сретен Аџић наводи „разоран рад комуниста у школи, инциденте које изазивају због дрскости и насртаја и препиркама о вери, браку, државном устројству и свему што је другим ученицима драго и од њих цењено“. (Оливер Ђорђевић, Сретен Аџић и његова породица, Манастир Враћевшница 2001.)

² ИАЈ, Учитељска школа, К 701/1920.

скуповима, где се расправљало о задацима учитеља социјалиста. Сретен Ацић је упутио поверљив извештај о понашању и раду Милутина Антића министру просвете 30. децембра 1919. године, тражећи да се разреши дужности, а да се за хонорарног наставника француског језика постави Димитрије Данчевић, такође професор француског језика у Јагодинској гимназији. За њега је Сретен Ацић истакао, да је озбиљан старији наставник, много спремнији од Антића, јер је завршио Гимназију на француском језику.³

Министар просвете уважио је молбу Сретена Ацића, и већ 3. јануара 1920. године разрешио је Милутина Антића дужности хонорарног наставника француског језика у Учитељској школи.⁴

Следећи случај представљао је сукоб ученика по политичкој основи. У трпезарији у време ручка, 30. маја 1920. године посвађала су се два ученика IV разреда Величко Марковић и Марко Цветковић-Килибарда. Повод је био за и против бољшевизма. После ручка када су остали сами у трпезарији, потукли су се и поломили девет тањира. Касније су се помирили. Сутрадан 31. маја на доручку, Величко је мучки напао Марка Цветковића. Другови су их брзо раздвојили, али по предходном договору комуниста, Душан Лопичић, ученик III разреда, пошао је у помоћ свом другу Величку Марковићу, вођи комуниста у школи. Драг. Ј. Грујић, наставник и надзорник дома и трпезе, покушао је да заустави Лопичића, али га је овај ударио по руци и опсовао *Марш мајку ти божју!* Остали ученици су га затим задржали, и на томе се завршила свађа.

Поводом овог догађаја Професорски савет Учитељске школе одмах је 5. јуна одржао седницу. Било је предлога да се главни кривац Ђура Лопичић искључи, не само из Јагодинеке Учитељске школе, већ и из свих Учитељских школа у Србији. Сретен Ацић је предлагао да се Душану Лопичићу омогући даље школовање у Учитељској школи у Даниловграду, где би међу својим земљацима вероватно обуздао своју бунтовничку природу. На истој седници Професорског савета, донети су следећи закључци:

³ Архив Југославије-фонд 66-Учитељска школа 2189.

⁴ АЈ – 66 – 2189.

1. Да је највећи кривац Душан Лопичић, који је увредио и опсовао наставника Драг. Грујића и притом га ударио песницама по руци, и што је био вођа оних који су требали да изазову општу тучу.
2. Да је блажи кривац Величко Цветковић, што је потезао нож, и што је сутрадан изазвао нову свађу и тучу, после помирења са Марком Цветковићем.
3. Да је најмањи кривац Марко Цветковић-Килибарда, који је примио свађу и први ударио Величка Марковића, иако је то било више у самоодбрани.⁵

Министар просвете 11. јуна одобрио је закључке Професорског савета од 5. јуна о искључењу Душана Лопичића из школе. На основу одобрења Министра просвете, Професорски савет је 16. јуна доне следеће одлуке о кажњавању ученика, који су учествовали у сукобима:

1. Да се Душан Лопичић искључи из Учитељске школе за свагда, због неупутног понашања и физичког напада на наставника Грујића.⁶
2. Величко Марковић кажњен је укором Професорског савета са губитком једномесечног благодејања, као изазивач нереда и туче у два маха.
3. Марко Цветковић-Килибарда, кажњен је укором Професорског савета без губитка благодејања, због тога што је прихватио тучу и свађу.
4. Милутин Илић, кажњен је укором Професорског савета и губитком благодејања за мај, због поступака који су могли да изазову тучу.

Ученике који су 1. маја 1920. године демонстрирали са тробојкама и црвеним значкама, казнио је управитељ школе Сретен Ацић.⁷ После ове прославе 1. маја група ученика протествовала је испред његоваг стана и том приликом разбијала прозоре. Због разочарења у ђаке, поводом овог догађаја 25. јула 1920. године поднео је оставку на место управитеља Учитељске школе.

⁵ АЈ-66-2183.

⁶ ИАЈ, Министар просвете потврдио је 11. јуна одлуку о искључењу. Душан Лопичић је упутио 15. јуна министру молбу да му се дозволи продужетак школовања у Неготинској учитељској школи, што му је већ сутрадан одобрено.

⁷ ИАЈ, Учитељска школа-К 701/1920.

Штрајк ђака Учитељске школе из новембра 1919. године такође је био подстакнут од стране социјалиста-бољшевика. Ученике I, Ia, IIб и III разреда на штрајк су подстакли студенти из Београда. Штрајк је почео 24. новембра, када су ученици нижих разреда одбили да присуствују часовима. Само су ученици IV разреда наставили да долазе на часове, и изјавили су да ће са тиме наставити. Ученици који су штрајковали, тражили су веће благодејање, бољу храну, одело, обућу и бесплатне станове. Ученици су тражили да им се не укида исхрана и дом, док се не реше њихови захтеви. Преко својих изасланика, са захтевима су упознали и Министра просвете. Група од 15-20 ученика, није желела да штрајкује, али остали ученици нису им дозволили да присуствују настави.⁸

Професорски савет је истог дана заседао и донео следеће закључке о штрајку:

1. Истакнуто је, да је материјално стање заиста тешко због скупоће, али и да је школска управа чинила све, да се олакша положај ученика.
2. Незадовољство ученика појачано је још и подбадањем од стране студента из Београда, који је говорио, да ученици Богословије имају за своје издржавање 200 динара месечно, да ученици Универзитета имају такође по 200 динара месечно, и још уз то бесплатан стан и храну, да је стопа пореза за њихово благодејање 100 динара, а да је за ученике Учитељске школе од 1. новембра 60 динара, и да су све то добили после штрајка.
3. Савет је сматрао, да због заведености, ученицима треба обезбедити дом и храну, до одлуке Министра просвете.
4. Савет је позвао ученике да размисле о свом поступку, јер штрајком могу да нанесу већу штету себи и школи, јер овај поступак није законити, и не одговара њиховом будућем позиву и достојанству.
5. Савет је позвао ученике да се врате на наставу, и да у реду сачекају одлуку Министра просвете, јер је до краја течаја остало мало времена.⁹

Сретен Ацић је извештај Професорског савета прочитао ученицима. Када је сазнао од ученика који нису били у штрајку, да штрајкачи неће дозволити да се

⁸ ААЈ-66-2189.

⁹ Исто.

настава изводи, па макар морали да употребе и оружје, Сретен Ацић је објавио, да предавања у нижим разредима неће бити одржавана, све до одлуке Министра просвете. Професорски савет се сложио са Ацићевом одлуком, јер су чланови сматрали да не треба заоштравати стање међу ученицима.¹⁰

На предлог Министра просвете образована је комисија у коју су чинили један лекар, један грађанин, један наставник и један ђак, која је требала да утврди квалитет и количину хране, и број и стање одевних предмета. Комисија је објективно оценила стање, и тај извештај је послат Министру просвете. Истовремено су и ученици, преко својих представника, упутили министру писмо са описом стања али и за неким захтевима. Осим обезбеђивања одеће, обуће, хране, станова, огрева и осветљења, ученици су захтевали, да ни један ученик не буде кажњен и да се штрајк не узима у обзир када се оцењује годишње владање.

На основу извештаја комисије и захтева ученика, Министар просвете је 2. децембра упутио наређење Учитељској школи:

1. Да се храна у школама: јагодинској, неготинској и скопској учитељској школи побољша у смислу закључка комисије;
2. Да школске управе уз припомоћ месних одбора нађу ма и најмање станове оним ученицима који су сасвим без крова;
3. Да се благодејање изједначи тако да сви врло добри ученици примају по шест динара месечно;
4. Да се учини корак код Мисије и Министарства за исхрану да би се омогућило снабдевање најоскуднијих ученика, који су сасвим без родитеља, оделом и обућом, а оно што се налази већ у магацинима, то расподелити најоскуднијима;
5. Да течајеви по свим школама трају подједнако време;
6. Да се строго примењује чл. 23. школског правила о ђачким дружинама у циљу стручног усавршавања и узајамног потпомагања.¹¹

Штрајк је окончан 6. децембра, када су сви ученици дошли у школу.

¹⁰ АЈ-66-2183.

¹¹ АЈ-66-2385.

Последњи иступ са позиција бољшевизма, у време када је Сретен Ацић био директор школе, било је деловање суплента Др Живка Ивановића. Њега је за комунистичку активност оптужила група ученика Учитељске школе. Богољуб Благојевић је на саслушању обављеног 4. септембра 1920. године, говорио да је Живко Ивановић окупљао око себе ученике у кафани *Цамбас* и говорио им о бољшевизму. Те састанке или зборове професор је држао од 9-10 сати ноћу. Отворено је истицао да данашње друштво треба да се разори. Ученици су у великом броју присуствовали састанцима, јер су сматрали да треба да верују свом наставнику. Богољуб је на крају саслушања затражио да се Живко Ивановић спречи у свом деловању, јер је почео да прави раздор међу ученицима.¹²

Марко Цветковић-Килибарда, на саслушању је навео, да је на састанцима у кафани *Цамбас* Живко Ивановић говорио против садашње управе, да се спрема револуција и јавно је прокламовао руски бољшевизам. Он је тврдио, да је професор са позиција *просветног бољшевизма* деловао још у току лета, а да је касније само убрзао своју активност. И он је напоменуо да је присуствовало састанцима групе ученика, јер су сматрали да су наставници интелигентнији и да треба прихватити њихове идеје.¹³

Милован Миловановић је изјавио, да је Живко Ивановић удружен са групом неморалних личности одржавао зборове у кафани *Цамбас*. Главни циљ говора био је револуција, и да је наговарао ученике на неко револуционарно стање. Говорио је како ће тешки јарам окован гвожђем потлачени да носе дотле док не буду својом мишицом пронели револуцију кроз цео свет. Подстакнути говором Ивановића, неколико ученика је после предавања отпевало радничку химну.¹⁴

Светомир Пауновић је изјавио, да је Живко Ивановић окупљао ученике у кафани *Цамбас* и да је тамо са најпокваренијом омладином шегртима и калфама проповедао против данашње управе. Претио је да ће се револуцијом срушити данашњи режим, а зна да наставници не могу да пропагирају никакве политичке идеје и партије, већ да предају школске предмете.¹⁵

¹² АЈ-66-2189.

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

Радован Мићић је изјавио поводом окупљања, да су ђаци Учитељске школе, сматрајући Живка Ивановића интелигентнијим од себе, лако прихватили његове идеје. Предложио је да се Ивановић спречи у свом деловању, или да се дозволи осталим ђацима и наставницима да пропагирају своје политичке идеје.¹⁶

Танасије Божић је изнео, да је на збору на коме је и он присуствовао било 10 до 15 грађана и 40 до 50 ученика. Живко Ивановић је говорио о слободи. Ђаци су се окупљали око њега и остајали у кафани до поноћи. Сматрао је да их Ивановић припрема за револуцију. И он је тражио да се забрани Живку Ивановићу да окупља ђаке у кафанама. Пошто многи ученици због тога одбијају да им Ивановић и даље буде наставник, били су спремни, да се за његову смену одбрате Министру просвете.¹⁷

Слично је у свом саслушању изнео и Милојко Ћосић. И он је истакао да је Живко Ивановић окупљао велику групу ученика и да им је пропагирао бољшевичке идеје. Такође је и он тражио да се дозволи и осталим ученицима и наставницима да пропагирају своје политичке идеје, а не да се то дозвољава само Живку Ивановићу. Са тим захтевом желео је да се обрати Министру просвете.¹⁸

Ови ученици су се обратили и Сретену Ацићу са захтевом да извиди њихову жалбу, коју су упутили његовом заступнику Јосифу Стојановићу, а која се односила на окупљање ученика на зборовима које је спроводио Живко Ивановић, суплент Учитељске школе, на којима је објашњавао програм комуниста, истовремено тврдећи како је дошло време револуције. Они су тражили да се Живко Ивановић што пре удаљи из школе, да се не би створила још већа мржња међу ђацима. У истом допису су изјавили, по саопштењу једног ученика, да им је Живко Ивановић претио због њихове тужбе. На молбу ових ученика, Сретен Ацић је 23. септембра 1920. године послао Министру просвете саслушања које је обавио његов местозаступник Јосиф Стојановић, а са којима се и он сложио. Истовремено је обавестио Министра просвете да је упознао Живка Ивановића са његовим премештајем у Даниловград.¹⁹

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто.

У својој писменој изјави Живко Ивановић је изнео своје гледање на овај сукоб. По повратку из Београда у Јагодину 21. октобра сазнао је од неких ученика, да су Сретен Ацић и Јосиф Стојановић позивали ђачке родитеље и наговарали их да га оптуже, и да су то они са гнушањем то одбили, а да су само Ацићеви и Стојановићеви шпијуни на то пристали.

Ивановић наводи, да у кафани *Цамбас*, постоји студентско-омладински клуб, који понедељком и четвртком одржава предавања уз разних социјално-научних области. На молбу чланова клуба Ивановић је у току четири вечери одржао своја предавања: *Опште и приватно добро у политици*. За кафану *Цамбас* навео је, да је то пристојан хотел, који држи један демократа, да у њему нема лаких жена, а да је комунистичка кафана *Булевар*, у коју никада није држао зборове. Никада није позивао нити окупљао ђачке на политичке зборове. Оптужио је Ацића и Стојановића да фаворизују радикале а све остале сврставају у болшевице. Ивановић је тражио формирање комисије која би утврдила истину о окупљањима ученика на зборовима и стварању раздора међу ученицима. Предложио је да се у интересу школе, ученици који су давали исказе избаце из свих школа заувек, и да се из школе премести Јосиф Стојановић.²⁰

²⁰ АЈ-66-2365.